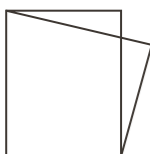

Stort er velgjort – eller småt er godt?

Folkeskolelukninger og social kapital

Gunnar Lind
Haase Svendsen,
professor,
ph.d., Syddansk
Universitet &
Gert Tinggaard
Svendsen,
professor, ph.d.,
Aarhus Universitet

Påvirker skolelukninger på landet den lokale sociale kapital? Via en sammenligning af skolelukninger i Tønder Kommune (Ballum og Bedsted) argumenterer vi for, at centralisering og skolelukninger kan fjerne den positive eksternalitet, som social kapital udgør. Centralisering kan således medføre et tab i form af mindre social kapital, hvilket eksemplet fra Ballum viser med al tydelighed. Dermed påføres lokalsamfundet en ekstra og skjult omkostning. Som eksemplet fra Bedsted viser, kan etablering af en friskole fastholde den sociale kapital, hvor velfungerende sociale netværk på lokalt niveau får lov til at overleve og fortsat blomstre gennem udbredt samarbejde.

1. Indledning

I foråret 2015 havde en af forfatterne travlt med at foretage interviews med landsbybeboere i Tønder Kommune. Anledningen var en undersøgelse af

konsekvenserne af lukningen af otte ud af 17 skoler i 2011 afrapporteret i Svendsen & Sørensen (Svendsen & Sørensen 2016). En dag var han ude at interviewe nogle ildsjæle i landsbyen Bedsted, hvor man et år efter lukningen, dvs. i 2012, var lykkedes med at få oprettet en friskole. Et interview med en af disse i vedkommendes private hjem startede med en lang, livlig snak om lokalsamfundet. Derpå tændte han endelig lydoptageren og stillede det første spørgsmål: "Hvordan har du oplevet lukningen af jeres skole?" Nu fulgte en lang pause og derefter – gråd. Det var det klareste og mest ærlige svar, forfatteren nogensinde havde fået i et interview.

Episoden afspejler den følelsesmæssige/økonomiske debat, der har fundet sted over det meste af landet, og som også foregår i mange andre lande, eksempelvis USA (Tsai et al. 2017), Kina

I Danmark er 36 % af alle landets folkeskoler blevet lukket i perioden 1993-2017, dvs. mere end en tredjedel, heraf de fleste i perioden 2010-13.

(Hanum et al. 2018), Canada (Corbette & Helmer 2017), Skotland (Slee & Miller 2014), Holland (Elshof et al. 2015), Sverige (Amcoff 2009) og Norge (Kvalsund 2009). Alle steder er der blevet udkæmpet større eller mindre "slag" mellem overvejende emotionelt farvede argumenter (fx nærhed, tryghed, personligt kendskab, tillid, lokalsamfund, lokalt engagement) og økonomiske argumenter (fx stordriftsfordele, styrkelse af kommunal- og samfundsøkonomi).

I Danmark er 36 % af alle landets folkeskoler blevet lukket i perioden 1993-2017, dvs. mere end en tredjedel, heraf de fleste i perioden 2010-13.¹ Det er især små skoler i de 16 yderkommuner og 30 landkommuner, der er blevet lukket, faktisk næsten halvdelen (46 %) gennem perioden. Blandt de vigtigste årsager, politikere og embedsfolk har meldt ud, er generelt faldende børnetal i Danmark (i særdeleshed i landdistrikterne), afvan-

dring fra land til by, besparelse på drift, som kan lette presset på de kommunale budgetter (fx i form af flere udgifter til ældrepleje), professionalisering af lærergruppen og muligheder for at rekruttere de bedste lærere. Argumenter imod lukninger har været svækkelse af den lokale, sociale sammenhængskraft, når lokalsamfundets vigtigste mødested lukkes, svækket foreningsliv, faldende forældreengagement, faldende huspriser og 'det moderne stavnsbånd' fælden – og på sigt landsbyens nedlæggelse i worst case-scenariet.

Der mangler imidlertid viden om de konkrete konsekvenser af skolelukninger set fra de lokale beboeres perspektiv (Svendsen & Sørensen, under udgivelse).² Man har til dags dato overvejende betragtet de lokales modargumenter som primært emotionelle og ikke økonomiske, hvorfor de typisk ikke har været medtaget i den kommunale

budgetansvarliges regneark. Det er netop dette, denne artikel vil sætte et stort spørgsmålstejn ved. Derfor vil vi i det følgende forsøge at besvare hovedspørgsmålet: Påvirker skolelukninger på landet den lokale sociale kapital?

Med udgangspunkt i ovennævnte undersøgelse (Svendsen & Sørensen 2016) har vi valgt kun at fokusere på udviklingen i landsbyerne Ballum og Bedsted, der synes diametralt modsatte. Hvor man i Ballum på interviewtidspunktet havde svært ved at komme sig over denne "mavepuster", var beboerne i Bedsted fortrøstningsfulde og dybt engagerede i deres friskole, der havde givet dem en "fælles sag".

I afsnit 2 præsenteres teorirammen, som forsøger at medregne "bløde" socioøkonomiske værdier i form af social kapital. Derefter gives i afsnit 3 en præsentation – og komparativt

En overset gevinst ved landsbyskoler kan være social kapital. Etablering af sociale netværk, både horisontale og vertikale, kan danne grundlag for et uformelt og velfungerende samarbejde.

studie – af konsekvenserne for social kapital forårsaget af skolelukninger i Ballum og Bedsted, mens afsnit 4 sammenfatter og perspektiverer.

2. Social kapital

En overset gevinst ved landsbyskoler kan være social kapital. Etablering af sociale netværk, både horisontale og vertikale, kan danne grundlag for et uformelt og velfungerende samarbejde. Regelmæssig ansigt til ansigt-interaktion i sociale netværk kan således skabe forudsigelige adfærdsmønstre baseret på sociale normer såsom tillid (Svendson & Svendsen 2016a). På den måde opnås en højere grad af selvregulering, som kan give et lokalsamfund socioøkonomiske fordele (Ostrom 1990).

Selvregulering er simpelthen en billigere måde at skabe win-win-situationer mellem to aftalparter, end hvis en tredjepart skal indover. De såkaldte "transaktionsomkostninger" minimeres

på denne måde, hvilket vil sige, at der bliver mindre "bøvl" (Ostrom & Ahn 2009). I lokalsamfund med social kapital i form af velfungerende sociale netværk kan grupper opnå mere sammen ved nemmere at kunne løse kollektive handlingsplaner – som når et ellers uanseligt fodboldhold som Hobro formår at vinde fodboldkampe og spille sig op i Superligaen (Svendson & Sørensen 2016). Uskrevne spilleregler i sociale netværk er således en billigere strategi for både de lokale beboere og samfundet som helhed end formel håndhævelse af skrevne spilleregler.

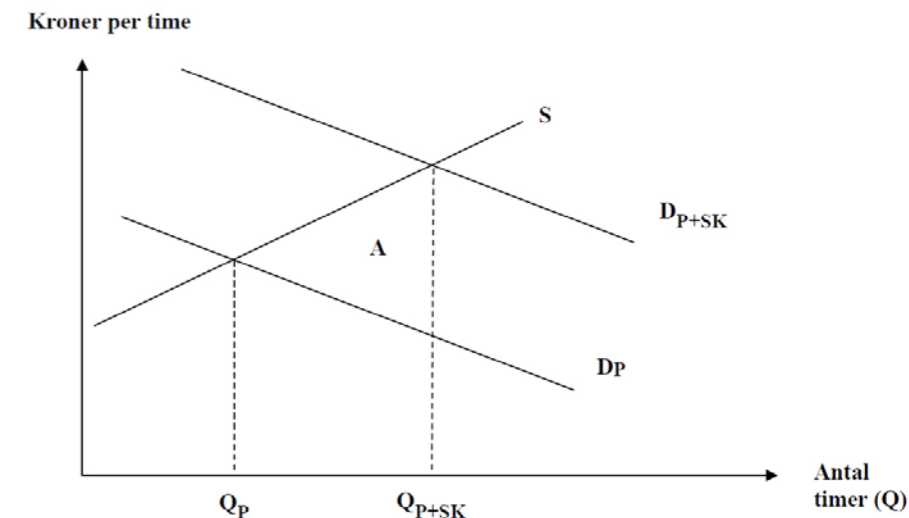
Etablering af sådanne win-win-situationer gennemsyrrer traditionelt set det danske samfund og har både betydning for økonomisk vækst og socialt velbefindende i velfærdsstaten. Uden social kapital åbnes op for free riding (køren på frihjul) og mindre samarbejde til stor samfundsøkonomisk skade (Svendson & Svendsen 2016b). Når

mange "defekter" (klikker) i et samfund, opnås der i spilteoretisk henseende færre win-win-situationer, og derfor vil det være hensigtsmæssigt med mange reciprokke spillere, som gengælder ikke-samarbejde med ikke-samarbejde og samarbejde med samarbejde (Poulsen & Svendsen 2005).

Tilstedeværelsen af social kapital fremmer imidlertid det gode samarbejde og skaber en såkaldt *positiv eksternalitet*, hvilket vil sige en utilsigtet fordel, det private marked ikke tager højde for (Hillman 2009: 309). Med andre ord vil folk eksempelvis efterspørge uddannelse i forhold til deres egen private fordel, men ikke tage hensyn til de oversete ekstragevinster, som hele samfundet kan vinde ved tilvejebringelsen heraf (fx borgere, der er mere tolerante, velinformerede, samarbejdsvillige osv.). På samme måde kan for eksempel landsbyskoler i højere grad stimulere oversete sociale netværk og mere samarbejde

i lokalsamfundet. Hermed vil der være risiko for, at der bliver produceret for lidt af dette gode, hvis skolen bliver nedlagt. Figur 1 illustrerer nærmere hvorfor. Den horisontale akse angiver antallet af undervisningstimer leveret i en landsbyskole (Q), mens den vertikale akse angiver de marginale fordele og omkostninger ved denne aktivitet.

Antag nu, at der er stigende omkostninger forbundet med at undervise flere og flere timer, så udbudskurven S er stigende, for eksempel på grund af kapacitetsproblemer, overarbejde og lignende. Antag videre, at den private efterspørgselskurve efter timer i landsbyskolen er udtrykt som DP , hvilket angiver den marginale private fordel for eleverne. Efterhånden som eleverne får mere og mere undervisning, falder deres marginale betalingsvillighed, fordi de får et mindre og mindre budget at gøre godt med og samtidig gerne vil bruge penge på andre ting, for eksempel en ny cykel. Markedet vil dermed tilvejebringe en ligevægt, hvor de to kurver krydser hinanden. Altså skal landsbyskolen levere QP . Markedet har imidlertid ikke taget højde for den positive eksternalitet, som social kapital kan udgøre på lokalt niveau, og som derfor udgør en *skjult omkostning* ved lukning.³ Denne ekstragevinst skal derfor lægges oven i den private efterspørgselskurve, så vi får en ny og sand efterspørgselskurve for hele lokalsamfundet, nemlig $DP+SK$. Den nye ligevægt betyder, at produktionen øges til $QP+SK$. Sker dette, realiseres en yderligere økonomisk nettogevinst svarende til arealet A i figur 1. Eftersom markedet ikke selv tager højde for social kapital (skjult ekstragevinst), skal politikerne sikre, at $QP+SK$ tilvejebringes.

Figur 1: Landsbyskole og social kapital

Den teoretiske forventning er herefter, at landsbyer med skoler i højere grad vil kunne bevare og styrke lokale sociale netværk – og dermed det gode, uformelle lokale samarbejde – end landsbyer, hvor skolerne er blevet lukket.

3. Social kapital-konsekvenser i Ballum og Bedsted

Den teoretiske model kan nu anvendes på henholdsvis Ballum og Bedsted. Ballum mister sin lokale skole og dermed den positive eksternalitet i form af social kapital. Bedsted derimod redder sin skole ved at etablere en friskole og bevarer dermed den positive eksternalitet i form af social kapital. Lad os i det følgende give ordet til to beboere i hver af de to landsbyer, nemlig René Christensen og Rie Eilersen fra Ballum samt Linda Abrahamsen og Bjarne Jacobsen fra Bedsted. Her er nogle af de vigtigste ting, de sagde om konsekvenserne af skolelukningerne i foråret 2015, altså næsten fire år efter lukningerne. Derfor kan man

godt samfundsøkonomisk argumentere for, at det kan være økonomisk rationelt at have små landsbyskoler, selvom de umiddelbart er dyrere i drift."

3.1. Ballum

Ballum består ikke af én landsby, men syv tætliggende landsbyer ved Vadehavet nord for Højer med i alt cirka 780 indbyggere (2018). Skolen var derfor et særligt vigtigt samlingssted, der bidrog til at "holde sammen på" de noget spredte bebyggelser.

Om at miste byens vigtigste samlingssted

René: Jeg kan mærke, at der mangler et centralt omdrejningspunkt, som var der før. Altså skolen er mange flere ting end bare skole. Det er noget, man snakker om. Det er et sted, man mødes. Der er nogle fælles fællesaktiviteter, som tager bund i skolen, som simpelthen ikke er der mere. Interviewer: Kunne du nævne nogle af de der fællesaktiviteter?

Selvregulering er simpelthen en billigere måde at skabe win-win-situationer mellem to aftaleparter, end hvis en tredjepart skal indover.

René: Jamen, altså det kan være sankt-hans, det kan være julefester [...]. Og de har det måske lidt i andre skoler nu, men der skal man alligevel ligge og køre noget mere efter det, så især sådan noget som en sankthansfest, den tror jeg ikke, der er mange fra Ballum, som kommer til. Og så kan man sige, at når vi havde byfest og sådan noget, så er skolen jo også tit garant for et eller andet. Det er de jo så heller ikke mere, fordi Løgumkloster Skole, som vi jo så er kommet ind under, og Brede Skole der, de ser jo ikke rigtigt på, hvad der sker i Ballum. Det gør Ballum Skole jo. Og det vil jeg sådan set ikke klandre dem for, for det er helt naturligt, at det kigger man ikke rigtigt på. Man kigger på sin egen by [...]. Så der kan man tydeligt mærke, at der mangler noget. Interviewer: Skolen som sådan et centrum og som sådan et mødested? René: Ja, det er det. Det er et fælles forankringspunkt, helt klart. Og den er blevet revet op.

Rie: Altså, jeg synes, at den [skolen] betød rigtig meget. Vi flyttede jo hertil

for syv år siden, og vi valgte jo også at bosætte os her, fordi der var skole og børnehaven, så vores børn kunne cykle i skole, de første seks år i hvert fald, og så ville de sikkert også kunne cykle lidt længere til den tid. Og jeg syntes jo, at det betød meget, fordi det er jo sådan et lokalt samlingspunkt. Man møder hinanden i skolen. Det betyder da meget for sådan et samfund, synes jeg, som herude. Og man kan også se nu, at der er nogle, der går i skole i Skærbæk og nogle i Bredebro og sådan ... at ligesom ... der er ikke sammenhold på den måde. Også Ballum byfest har altid været et stort engagement, og i år der var der slet ikke opbakning til det. [Pause]. Rie: Der bliver så holdt en lille fest nede på Ballumhus, men slet ikke i samme omfang, som det har været tidligere. Også fordi nu skal man jo også engagere sig lidt der, hvor børnene nu går i skole. Og idrætsforeningen, de har også svært ved at få børnene til at gå til ting i Ballum, og det er også, fordi de gerne vil gå sammen med deres klassekammerater, når de alligevel er i Skærbæk eller Bredebro.

Børn – og voksne – er blevet mere fremmede over for hinanden

René: Fire skoler er børn i Ballum nu delt op i.

Interviewer: Og hvad betyder det?

René: Det betyder, at mange af dem er mere fremmede over for hinanden. Og hvis det fortsætter sådan her, jamen, så vil det også betyde, at nogle af børnene slet ikke kender hinanden om to år, selvom de bor i Ballum ... hvorimod da jeg gik i Ballum Skole, og vi var 110-120 elever, jamen, da vidste man jo, hvem alle var. Man behøvede ikke at kunne lide dem alle, men man vidste, hvem de var [...] Og det kan man så sige, eller det er svært at sige, om det er direkte skyld i det faldende medlemstal i idrætsforeningen, eller om det er en naturlig ting af den afvikling, der nu er gang i, eller hvordan og hvorledes [...]. Men jeg tror da, at det [skolelukningen] har en medskyld, fordi det er da klart, at hvis du går i Skærbæk Skole, jamen så er det jo dejlig nemt at tage til fodbold i Skærbæk.

Interviewer: Og der er ikke nogen

ungdomsskole eller noget?

René: Der er ikke nogen ungdomsskole herude [...]. Og det er da snart synd, hvis de skal gå i skole i syv år, inden de finder ud af: Hov, vi boede i samme by.

Interviewer: Så der sker en opsplittning også?

René: Ja, det gør der helt klart.

Interviewer: Kunne du nævne flere ting?

René: Jamen, den kan man tage videre, den der, for når børn ikke har noget med hinanden at gøre, så er det heller ikke sikkert, at forældrene mødes. Og når de heller ikke mødes, så skabes den her dynamik ikke, som der er i det frivillige arbejdsliv, med at man krydser hinandens veje og sår nogle idéer og siger: Det skal vi have fundet ud af. Det sker heller ikke så meget mere. I år har vi ingen byfest for første gang i mange, mange, mange år, og det er, fordi at folk, de mødes ikke sådan, og de snakker ikke sådan om ting som før, så man ... det bliver lidt mere naturligt enten bare at passe sit eget eller til nøds lige det, der er i ens børns liv.

Interviewer: Så det bliver lidt mere private liv? ... Men, nå ja, I kan stadigvæk engagere jer i skolebestyrelser og så videre?

René: Ja, jo, man har jo samme rettigheder som alle andre, men problemet er bare, at man får det ikke gjort.

Interviewer: Har det betydet noget med den der geografiske afstand der?

René: Ja, det har det nemlig, og lige præcis på grund af den geografiske afstand [...].

Interviewer: Er der flere konsekvenser, du kan pege på?

René: Man kan jo sige i de lidt mere bløde værdier, så er det jo det, at i hverdagen kunne man da godt høre, at det ringede ind og ud, og man kunne høre, at børnene legede deroppe ... Og

nogle gange gik de gennem byen og sådan nogle ting. Det er jo også stille nu, lige pludselig ... Det betyder jo også noget i et bybillede ... Børnelatter, det er jo noget af det sundeste at høre på. Men den er der ikke mere. Altså, vi har jo godt nok en børnehaven, men det er lidt noget andet. Så det vil jeg da sige, at det er et stykke pynt, der er blevet pillet af byen, som er svært at måle. Du kan ikke måle det i kroner og ører eller noget, men den har en eller anden livskvalitet.

Interviewer: Du nævnte også det der med, at børnene er sådan mere spredte. Vil du kunne sige lidt mere om det?

Rie: Altså, vi har også kunnet mærke i børnehaven dernede, for eksempel at når man alligevel har børn i skolen i Skærbæk, så er det også nemmere at aflevere de små børn samme sted. Så der er også nogle, der er flyttet væk på grund af det. Og så folk, der overvejer at flytte væk fra Ballum, fordi skolen ikke er hernede mere.

Interviewer: Du kender nogle, der har overvejet det? Flere eller ...?

Rie: Ja, at de så ikke kan få solgt deres huse herude, det kan jo så være en anden ting ... Vi kender i hvert fald to par med børn, som så ville blive rykket ud af børnehaven. Og det er jo også svært at få lov til at købe huse i Ballum, kan man jo sige. Kreditforeningen vil jo ikke låne, ikke engang små beløb [...]. De koster jo ikke meget, husene herude. Men dem, som så gerne vil væk, de kan så ikke få dem solgt, fordi der er ikke nogen, der vil låne andre penge til at købe deres huse. Interviewer: Ja, så de kan risikere at blive stavnsbundne nærmest.

Rie: Ja! Og dem, der gerne vil til, måske gerne vil herud og bo, de kan også få svært ved at komme herud.

Interviewer: Så det er også en kon-

sekvens af det, eller i hvert fald så forstærker det den konsekvens der. Og du nævnte også foreningslivet ...?

Rie: Jeg ved, at de har i hvert fald også kunnet mærke det på børnetallet. Og det gør vi jo også med vores børn. De går jo også i skole i Skærbæk, og der er også idrætsaktiviteter, og det er også der, de er, fordi det er det nemmeste, at de kan gå fra skolen over til det. Eller gerne vil gå med deres klassekammerater.

Mindre engagement i lokalsamfundet

Interviewer: Du siger det her med, at det er gået lidt ud over engagementet sådan ...

René: Ja, det har det. Det er ikke det samme.

Interviewer: Det er som en våd karklud i hovedet eller hvad?

René: Det er det! Med en skole følger et netværk. Og det netværk, det er der jo ikke mere. Så færre ting bliver [lavet], færre bolde bliver kastet op i luften. Det gør det.

Interviewer: Hvordan vil du sige stemningen generelt er i Ballum i dag?

René: Rent aktivitetsmæssigt er vi nok nede i en bølgedal. Det går altid op og ned, og lige nu synes jeg, at vi er nede i en bølgedal, hvor folk ligesom ikke orker noget. Folk har nok i dem selv lige nu [...]. Og det er faktisk en ting, som jeg synes er meget vigtig at nævne, som jeg ikke lige har tænkt over. Det er lige præcis det her med, at folk har til vane at flytte væk derfra, hvor de kommer fra. Men jeg synes, i Ballum der har vi været rigtig gode til, at de unge er kommet tilbage, når der har været byfest, og de har glædet sig til det og det hele. Og den ting risikerer vi også at miste nu, hvis vi ikke kan tilbyde dem noget. Hvis der ikke er nogen arrangementer. Hvis der ikke er nogen grund til at komme herud.

Skolelukninger i landsbyer skaber et yderligere og hidtil overset tab i form af mindre social kapital.

Og så er chancen for, at de på et eller andet tidspunkt – når de siger, nu har de prøvet, hvad de skal – så er chancen for, at de vælger Ballum, utrolig lille.

Interviewer: Hvad vil du så sige ... hvordan er engagementet så nu i lokalsamfundet? Er der stadigvæk nogen idérigdom, eller er der noget virkelyst, eller hvordan vil du betegne det?

Rie: Ikke så meget som der har været. Jeg tror måske, at man er lidt inde i en periode, hvor der ikke er så meget energi [...]. Vi har jo en landsbyforening dernede, men det går meget, meget stille og roligt, så det er ... Men det er nok også, fordi børnefamilier har skullet forholde sig til Bredebro og Skærbæk, og sådan at man måske har nok at se til med at få det til at ... hvad skal man sige? Der er ligesom en ting mere. Før da havde vi det ligesom bedre med lokalsamfundet og skolen og børnehaven. Da hang det lidt sammen på en eller anden måde, kan man sige.

Interviewer: Så det er blevet mere fragmenteret?

Rie: Ja, det er det.

Interviewer: Snakker man sådan generelt mindre med hinanden?

Rie: Ja, det synes jeg faktisk. Nu bor vi jo også her [ude i udkanten] ... Så jeg ved ikke, om dem, der bor inde midt i Ballum, og som ser hinanden ... der er det måske det samme. Men jeg synes ... hvis vi havde haft børn i Ballum Skole, så havde vi i hvert fald set folk i Ballum mere, end vi gør nu.

Interviewer: Så det her lokalsamfund, det er ikke helt, som I havde forestillet jer, dengang I flyttede hertil for syv år siden?

Rie: Nej, det er det ikke! Da havde vi troet, at ... mens de gik i de små klasser, da var det mere Ballum, [der var] vores omdrejningspunkt. Men nu er det ligesom flyttet til Skærbæk.

Interviewer: Så det der, småt er godt, det er det ikke? Det var vel også det, I gik efter?

Rie: Jo, det er det. Og det synes jeg jo også er lidt ærgerligt nu, med at alle skolerne er så store. Altså, nogle børn kan godt have behov for ... altså, det kan være svært at rumme for nogle børn, at det hele er så stort. [Hun taler om sårbare børns behov].

Interviewer: Hvad med forældreengagementet på de der nye, store skoler? Er

det lige så stort som i Ballum?

Rie: Nej, det synes jeg ikke helt. Altså, de har svært ved at få folk til at være med i skolebestyrelser i Skærbæk, og det kunne man også have i Ballum, altså. Men der er jo lidt mere ejerskab til en lille skole. Der føler man måske også, at man har lidt mere at skulle have sagt. Det bliver lidt stort det andet, og så føler man sig sådan lidt ... altså, så har det ikke den store betydning.

3.2. Bedsted

I Bedsted bor der i sommeren 2018 knap 500 indbyggere. Her har der tidligere været en vis opsplitning mellem grupper af beboere, delvist af religiøse årsager. På interviewtidspunktet havde man imidlertid fået en "fælles sag", der formåede at samle byen. Friskolen kører nu godt, forældreopbakningen er stor, og elevantallet har været støt stigende siden starten i 2012. Skolen startede op med 29 elever, men er nu oppe på 86 elever ifølge skolens hjemmeside (pr. 7.9.2018).

Konsekvenserne af lukningen – og oprettelsen af friskolen

Linda: Vi skulle virkelig gøre noget for at have et samlingssted. Vi har jo altid mødtes omkring skolen, og det var jo helt naturligt at komme derover. Og der var virkelig mange, dem så man aldrig, vel? Nå, lever de også endnu? Og vi [...] var nødt til at være kreative og finde på noget andet, så vi havde noget andet at gå op i sammen. Heldigvis kæmpede vi jo så stadigvæk for friskolen, og det har vi jo så gjort til, at det var jo en fælles ting, vi havde, og det var jo hele byen, der var fælles om det [...]. Konsekvenserne [af skolelukningen og af, at børnene gik på andre skoler i skoleåret 2011/12], det er jo så foreningslivet, fordi det har lidt under det, det har det ... Især fodboldhold og sådan nogle ting. Det er jo klart, at de vil gå der, hvor deres kammerater er [...]. Og vi har jo ingen fodboldhold mere. Alle vores fodboldhold, de er væk! [...] Hvor vi før har haft 11 hold, altså også voksenhold. Men det har vi ikke. Vi har ingen fodboldhold, så det er lidt surt.

Interviewer: Så der er det der med, at børnene bliver sendt i alle mulige retninger? Og det har haft en konsekvens for foreningslivet?

Linda: Ja, det har det. Og det har det også med spejderne.

Interviewer: Med spejderne også?

Linda: Det kan jeg også sådan fornemme omme ved spejderne. Jeg tror, de har lidt fremgang nu, men [...] jeg kan godt høre, at de har haft kæmpe problemer deromme med at fastholde [børnene]. Og det er jo tit det der med, at de vil jo gerne være der, hvor deres kammerater er.

Bjarne: For foreningslivet har det haft den konsekvens, at vi ingen børnehold har mere. De er alle væk. Og det er på grund af, at børnene er i tre forskellige

Ballum Skole, lukket i 2011. Foto: Gunnar L. H. Svendsen, januar 2016.

skoler [...]. Alt fodboldbørnehold, det er blevet sløjftet. Og det ved de så også på kommunen, fordi nu har de så også lige oveni sagt til os, at nu kan vi ikke få plænerne klippet mere, fordi nu har vi ingen fodbold på sportspladsen [...]. Det er så langt ude, at vi næsten bare kan græde over det og sige: Hold kæft mand, hvad havde I regnet med?

Noget fælles at kæmpe for: oprettelse af friskolen

Interviewer: Kan du sige lidt mere om konsekvenserne af lukningen?

Bjarne: Jamen, konsekvensen har jo ... Konsekvensen har jo været, at vi har fået en bedre skole. Altså, vi har børn, der er glade for at gå i skole, og det havde vi ikke før.

Interviewer: Nå, det havde I ikke?

Bjarne: Jo, det havde vi! Men der er blevet meget mere frihed i det. Og så har en af konsekvenserne også været, at hele byen fik noget at bakke op om. Vi fik lige pludselig alle sammen et fælles mål. Og det har fået byen til at stå sammen. Vi er lidt fraktioneret her i byen fra fordums tid af. Det er ikke så slemt, som

det har været. Vi har en større indremissionskreds, og vi har forsamlingshuset, som de kaldes, altså dem, der kommer i forsamlingshuset over for dem, som kommer i missionshuset [...]. Men nu har man virkelig fundet sammen og siger, at lige meget hvem vi er, så er vi nødt til at stå sammen om, at vi har skolen som minimum.

Linda: Jamen, det gode ved det [skolelukningen] er, at vi har fået en friskole. Ingen tvivl om det! Og den kører bare, og det er bare en fornøjelse! Nu begge mine børn, de har gået derovre, lige siden det er startet, og nu er Julie jo så på gymnasiet, men hun har været derovre og har været den første elev til at tage eksamen [...] og jeg kan mærke det på hende. For det var da også sådan lidt et sats: Er det nu godt nok, det vi har gang i? [...] Vi startede jo med 29, og nu er de jo så 53. Men var det nu godt nok, og lærte hun det, hun skulle, og sådan noget? Og det bekræfter mig i ... ved, at hun er kommet ud på gymnasiet ... jeg kan jo se, hvor godt hun klarer sig derude.

Bedsted Friskole, der startede i 2012. Ved siden af ligger Bedsted Børnecenter og Bedsted Multihal. Foto: Gunnar L. H. Svendsen, januar 2016

Linda: I mange, mange år har der jo været ... halvdelen af byen er jo meget missionsk eller kristne. De er jo nok også indremissionske nogle af dem ... men det har i mange år været dem og så os [...]. Vi har mange grupperinger herude. Jeg er jo en hjemmetysker for eksempel [...]. Det har så løsnet en del op de senere år, men ved, at vi har haft skolen lukket, og at vi har skullet kæmpe sammen om friskolen ... det har bare glattet det ud, og der har bare ingen barrierer været, fordi vi har haft noget fælles at kæmpe for. Og det har ikke haft noget med tro, kristen eller tysk, dansk eller noget som helst at gøre. Så vi har bare ... det har givet et kæmpe sammenhold i byen. Men det er også, fordi vi har haft friskolen at kæmpe for. Hvis der nu ikke var nogen, der havde taget initiativ til at lave friskole, så ved jeg ikke, hvordan det havde set ud. Så tror jeg virkelig, at det

bare havde været en by, hvor man var kommet hjem til fra arbejde af.

4. Hvad har vi lært?

Sammenfattende peger interviews fra Ballum og Bedsted på, at skolelukninger på landet kan føre til et tab af lokal social kapital. Et velfungerende og uformelt lokalt samarbejde i sociale netværk udgør en såkaldt positiv eksterneffekt, som markedet ikke tager højde for. Social kapital har været overset, men denne usynlige ressource bør også "medtages i regnearket". Det er noget, politikere og kommunale budgetansvarlige bør tage højde for. Jo mere social kapital der er, jo flere socioøkonomiske fordele opstår der som følge af flere win-win-situationer.

Sat i perspektiv er der fra politisk hold kun få kommuner, som indtil videre er gået imod strømmen. En undtagelse

er Aalborg Kommune, der siden 2003 kun har lukket en af kommunens i alt 55 folkeskoler. Her har blandt andre rådmanden for Skoleforvaltningen, Tina French Nielsen (V), udtalt: "[Vi] har valgt at understøtte de små skoler og bibeholde dem. For at være sikker på, at der hele tiden er en udvikling i de små lokalsamfund. [...] De ekstra penge skal til gengæld sikre, at landsbyerne ikke forsvinder. De er lidt dyrere end de store skoler, det er der ingen tvivl om. Så det er en investering, vi gør i lokalsamfundet" (Skaaning 2016).

Endnu færre eksempler finder vi på kommuner, der 'fortryder', men det har (i hvert fald nogle) politikere gjort på Bornholm. Således har tidligere formand for Børne- og Skoleudvalget, Margrethe Kjellberg (S), Bornholms Kommune, udtalt: "Det gav mening at sammenlægge skolerne dengang [14 skoler til 5 med flere undervisningssteder], men i dag står det også klart, at det går ud over det lokale ejerskab til skolen og samhørigheden, når der ikke er en lokal ledelse" (Vestergaard 2017). Der er i 2018 syv selvstændige skoler på øen.

Til denne argumentation kan føjes det i denne artikel fremførte argument, nemlig at skolelukninger i landsbyer skaber et yderligere og hidtil overset tab i form af mindre social kapital. Derfor kan man med god grund opfordre kommunerne til – at turde – nærmere at overveje, om det kan betale sig at "skrue udviklingen tilbage". Når social kapital medregnes i regnearket, kan småt er godt nogle gange være bedre end stort er velgjort. ♦

REFERENCER

Amcoff, J. (2009). Do rural districts die when their schools close? Evidence from Sweden around 2000. *Educational Planning*, 20: 47-60.

Corbette, M. & Helmer, L. (2017). Contested geographies: Competing constructions of community and efficiency in small school debates. *Geographical Research*, 55: 47-57.

Egelund, N. & Lausten, H. (2004). *Skolenedlæggelser: Før og efter de lokale protester*. Aarhus: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Elshof, H., Haartsen, T. & Mulder, C. H. (2015). The effect of primary school absence and closure on inward and outward flows of families. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 106: 625-635.

Hanum, E., Liu, X. & Wang, F. (2018). Estimating the effects of educational system contraction: The case of China's rural school closure initiative: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3140132> (adgangsdato: 7.6.2018)

Hillman, A. L. (2009). *Public Finance and Public Policy. Responsibilities and Limitations of Government*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kvalsund, R., 2009. Centralized decentralization or decentralized centralization? A review of newer Norwegian research on schools and their communities. *International Journal of Educational Research*, 48: 89-99.

Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ostrom, E. & Ahn, T. K. (2009). *The meaning of social capital and its link to collective action*. I: G.

Poulsen, A. & Svendsen, G. T. (2005). Social capital and endogenous preferences. *Public Choice*, 123 (1-2): 171-196.

Skaaning, J. (2016). Aalborg holder fast i små skoler, selvom det er dyrt. DR, Seneste Nyt, Indland, 4.2.2016: <https://www.dr.dk/nyheder/indland/aalborg-holder-fast-i-smaa-skoler-selvom-det-er-dyrt> (adgangsdato: 28.5.2018).

Slee, B. & Miller, D. (2014). School closures as a driver of rural decline in Scotland: A problem in pursuit of some evidence? *Scottish Geographical Journal*, 131: 78-97.

Svendsen, G. T. & Svendsen, G. L. H., red. (2009) *Handbook of social capital. The trioka of sociology, political science and economics* (s. 17-35). Cheltenham: Edward Elgar.

Svendsen, G. L. H. & Svendsen, G. T. (2016a). Varme mødesteder i Cold Hawaii? Tillid, mødesteder og løsning af kollektive handlingsproblemer i et lokalsamfund. *Tidsskrift for professionsstudier*, 24 (13): 38-45.

Svendsen, G. L. H. & Svendsen, G. T. (2016b). *Social Capital and the Scandinavian Welfare State: Explaining the Flight of the Bumblebee*. Cheltenham, Storbritannien: Edward Elgar.

Svendsen, G. L. H. & Sørensen, J. F. L. (2016). Skolelukninger på landet: En undersøgelse af skolelukningsforløb i Tønder Kommune 2010-11, samt lukningernes konsekvenser for de berørte lokalsamfund. Syddansk Universitet, Center for Landdistriktsforskning. CLF Reports, nr. 56.

Svendsen, G. L. H. & Sørensen, J. F. L. (under udgivelse). Lukninger af kommuneskoler på landet: Konsekvenser for lokalsamfundene. Resultater fra en kombineret interviewundersøgelse og befolkningsanalyse i Tønder Kommune. Udkommer i G. L. H. Svendsen, J. F. L. Sørensen & E. B. Noe (red.), *Vækst og vilkår på landet: Viden, visioner og virkemidler*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Svendsen, G. T. & Sørensen, M. P. (2016). Miraklet i Hobro: Tillid som konkurrenceparameter i fodbold? *Tidsskrift for Professionsstudier*, 12 (22): 82-87.

Tsai, V., Khan, N. M. et al. 2017. Evaluation of unintended social and economic consequences of an unplanned school closure in rural Illinois. *Journal of School Health*, 87: 546-553.

Vestergaard, M. (2017). Få nye friskoler på vej – protestskolerne er næsten væk. *Jyllands-Posten*, 9.8.2017.

ENDNOTES

- ¹ Fra 1711 til 1100, se De Kommunale Nøgletal (kommunalenoegletal.dk).
- ² En undtagelse er Egelund & Laustsen (2004), der i en kvalitativ undersøgelse fandt, at skolelukningerne i tre typer lokalsamfund overvejende var et naturligt resultat af affolkning snarere end en årsag hertil.
- ³ Af andre skjulte omkostninger, der sjældent forekommer 'i regnearket', kan nævnes: Landsbyer, der bliver mindre attraktive for tilflyttere (især børnefamilier); kommuner, der generelt bliver mindre attraktive for tilflyttere (attraktionsløse kommuner); tidsomkostning ved bustransport (betalt af børnene); mindre forældre-barn tid; mindre forældreengagement i skolebestyrelser; mindre tid til/opmærksomhed omkring sårbare børn; mindre tillid til kommunen (i mange tilfælde); dominoeffekt, der fører til svækkelse af børnehaver og SFO samt foreningsliv; dårligere koordinering/organisering i store skoler, hvor man som oftest ikke trækker på/kan trække på lokal, frivillig arbejdskraft (male skolen, lave legeplads, besøge landbrug mv., få hjælp fra pensionister, få lokale til at bidrage til undervisning osv.); afvandring.

INSPIRATION TIL DIN UNDERVISNING

GRUNDFAGLIG VIDEN OM PROFESSION OG SAMFUND

Britta Dumstrei og
Trine Holst Mortensen
(red.)

En solid grundbog til pædagoguddannelsens fællesdel, som giver indsigt i de samfundsmæssige, historiske og aktuelle vilkår, som det pædagogiske arbejde er indlejret i.

GRUNDFAGLIG VIDEN OM PÆDAGOGISKE MILJØER OG AKTIVITETER

Trine Holst Mortensen
(red.)

En grundbog som giver den nødvendige viden til at tilrettelægge udviklende pædagogiske miljøer og aktiviteter i overensstemmelse med samfundsmæssige, institutionelle og individuelle værdier.

IND I PÆDAGOGIKKEN

Martha Mottelsen

Kort og lettilgængelig introduktion til pædagoguddannelsen og til undervisningen på læreruddannelsens fællesmodul *Lærers grundfaglighed*.

UDFORDRENDE ADFÆRD

Kjeld Høgsbro

En indføring i de problemstillinger, man som studerende eller ny medarbejder bliver konfronteret med i arbejdet med beboere på boenheder for borgere med en udfordrende adfærd.

